

УДК 371.134:013.42

**С.І. Бережна**

Сумський державний  
педагогічний університет,  
Вищий комунальний навчальний заклад  
Сумської обласної ради «Лебединське  
педагогічне училище»

## **РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ СПАДЩИНИ А.С. МАКАРЕНКА У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ**

*У статті розглянуто використання досвіду А.С. Макаренка у процесі практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів. Обґрунтовано зміст корекційно-реабілітаційної роботи з важковиховуваними дітьми в навчальному закладі.*

*This article concerns the use of the experiences of A.S. Makarenko in the practical training of future counselors. It covers his work on the rehabilitation of children who are difficult to raise in the educational establishment.*

**Постановка проблеми.** Ми є свідками того, що Україна стала на шлях розбудови незалежної демократичної держави – шлях нелегкий, складний, з суворими випробуваннями. У цих умовах сучасне вчительство, педагогічна громадськість ведуть пошуки найефективніших методів виховання нового покоління, яке сьогодні знаходиться у широкому діапазоні вибору між Добром і Злом. Цілком природно, що вивчається досвід не лише сьогодення, але й минулого. Зокрема, давно не вщухають гарячі дискусії дослідників, учителів навколо спадщини А.С. Макаренка. Дійсно, перечитуючи праці А.С. Макаренка, відкриваємо справді гідні подиву і захоплення речі. Тож у своєму навчальному закладі у процесі практичної підготовки соціального педагога, застосовуючи нові освітні технології, не забуваємо прилучитися до цілющого джерела спадщини А.С. Макаренка, багатої на відкриття в царині виховання людини. Час довів: А.С. Макаренко – людина і педагог не тільки свого часу, він – сучасне й майбутнє школи, адже в його системі є універсальні та специфічні особливості, те, чого ми прагнемо нині: зміцнення відповідальності, поваги до людської гідності, самоврядування.

Практична діяльність соціальних педагогів має бути спрямована на соціальну реабілітацію дітей і молоді девіантної поведінки, що забезпечить відновлення у них порушених соціальних зв'язків і відносин.

У системі підготовки фахівців за спеціальністю «Соціальна педагогіка» важлива роль належить їх практичній підготовці до роботи з важковиховуваними дітьми. Так, на IV курсі (у VII семестрі) відводиться 102 години на проходження студентами соціально-педагогічної (правозахисної) практики в осередках соціального захисту населення та кримінальній міліції у справах неповнолітніх. У межах проходження практики студент має навчитися здійснювати діагностику причин девіантної поведінки дітей і підлітків, а також складати корекційно-реабілітаційну програму для «важкої» дитини.

Увагу студентів акцентуємо на досвіді реабілітаційної діяльності А.С. Макаренка, який у свій час заклав основні принципи, зміст і методи соціальної роботи з важковиховуваними дітьми та підлітками. В основі його педагогічної теорії – ідея створення педагогом виховного соціального середовища, яке комплексно має діяти на індивідуальну психолого-педагогічну корекцію особистості вихованця.

Плануючи корекційно-реабілітаційну роботу студентів з дітьми та підлітками, схильними до девіантної поведінки, передбачаємо їхню діяльність на двох етапах: діагностичному та реабілітаційному.

Мета першого, діагностичного, етапу – збір усієї необхідної інформації про дитину, визначення її соціально-психологічного статусу, отримання відомостей про середовище, у якому вона перебувала, виявлення прогалин у розвитку. На цьому етапі досліджуємо психологічні особливості розвитку дитини, рівень сформованості певних психологічних новоутворень, відповідність рівня розвитку знань умінь і навичок, особистісних і міжособистісних новоутворень віковим орієнтирам, вимогам суспільства. Студенти складають акти обстеження соціально-побутових умов сім'ї, у яких виховуються «важкі» діти, виявляють соціально-демографічні особливості таких сімей, їх ціннісні орієнтації, рівень педагогічної культури батьків. Завершується цей етап складанням психолого-педагогічної характеристики на «важку» дитину.

Перш ніж складати реабілітаційну програму, пропонуємо порівняти характеристики кількох дітей «групи ризику». Такий підхід дозволяє виділити основні ознаки занедбаності. Зазвичай студенти виділяють зовнішні ознаки: недоліки в перебігу провідної діяльності (гра,

навчання), відхилення в поведінці, труднощі соціальної адаптації. Під час глибшого аналізу індивідуальних психологічних особливостей майбутні соціальні педагоги встановлюють, що таким дітям характерна дисгармонія розвитку, порушення системи самоусвідомлення, вони знехтувані шкільним колективом. Кожен правопорушник має попередній негативний досвід життя і сформовані мотиви поведінки. Тому реабілітаційна робота з ними потребує комплексного підходу, який поєднує педагогічну, психологічну, соціальну реабілітацію. виправити, зробити правопорушників безпечними для суспільства замало, як справедливо стверджував А.С. Макаренко, їх необхідно повернути в суспільство активними учасниками життя.

Долати психічний опір вихователю доводиться нелегко: «Бачити хороше в людині завжди важко, – писав Антон Семенович. – Хороше в людині доводиться завжди проектувати, і педагог це зобов'язаний робити» [2, 271].

Другий етап – складання і реалізація соціально-реабілітаційної програми. Основна вимога до програми – діяльнісний підхід, адже тільки активна діяльність самої дитини є рушійною силою її розвитку. Під час складання програми аналізуємо реабілітаційну діяльність А.С. Макаренка в колонії ім. О.М. Горького і в комуні ім. Ф.Е. Дзержинського. Звертаємо увагу студентів на те, що організована система педагогічних впливів А.С. Макаренка була спроможна відновлювати у «важких» дітей і підлітків позитивні якості, які вони пережили до появи девіантної поведінки, формувала в них прагнення компенсувати певний недолік завдяки прояву зусиль у діяльності, яку вони любили і в якій могли швидко досягти успіху. Його виховна система базувалася, виявлялася й реалізовувалася в основних видах діяльності, що становили єдине ціле: навчання, громадська поведінка, праця, естетичний, творчий, спортивний відпочинок. Кожна з цих діяльностей була організована на вищому рівні, мала колективний характер і максимально сприяла розвитку особистості. Універсальною формою корекції у молодшому шкільному віці є гра. У підлітковому віці – організована особливим чином навчальна діяльність. Тому до реабілітаційної програми включаємо комплекс корекційних ігор, вправи на

спілкування, проблемні ситуації, ігри-жарти, включення в реальну творчу діяльність. Такий підхід сприяє самоствердженню, реконструкції повноцінних контактів дитини з однолітками, усвідомленню й гармонізації власного «Я». Особливим успіхом у здійсненні корекційно-реабілітаційної роботи користуються такі ситуації: «Намалюй у кольорах день», «Зроби свято другу». Перебудова життєвого досвіду індивіда відбувається через осмислення вчинків, шляхом переключення на позитивні установки, позитивні емоції.

Увагу студентів звертаємо на те, що реабілітаційна робота повинна відбуватися у сприятливому виховному середовищі. Методика виховної роботи А.С. Макаренка у першу чергу була спрямована на виправлення негативної поведінки вихованців шляхом формування в них готовності підпорядковувати свої вимоги зовнішнім вимогам колективу. А.С. Макаренко довів, що колектив є найважливішим інструментом реабілітації неповнолітніх правопорушників.

Соціальна реабілітація дитини відбувається завдяки її включенню в систему гуманізованих міжособистісних відносин, за рахунок «паралельного» впливу колективу, який виконує ресоціалізаційну функцію. Крім індивідуальної корекційно-реабілітаційної роботи з дитиною, орієнтуємо студентів на вибір таких методів, які можна використовувати в малій соціальній групі. Такі групи можуть бути природними (сім'я, клас, неформальна група ровесників) і лабораторними, спеціально організованими для реабілітаційних цілей (тренінгова, корекційна група). Використання таких методів дозволяє вирішувати проблеми, пов'язані з труднощами у спілкуванні, соціальній адаптації, самоусвідомленні (самооцінка, рівень прагнень, статево-рольова ідентифікація, орієнтація в соціальному просторі).

До реабілітаційної програми пропонуємо включити комплекс корекційних ігор і вправ, спрямованих на корекцію порушень у спілкуванні, тренінг-курси «За здоровий спосіб життя», «Твоє життя – твій вибір», «Прояви турботу й обачливість».

Одним з компонентів реабілітаційної діяльності А.С. Макаренка була дисципліна. Зауважимо, що вона завжди була переважно формою пригнічення і викликала опір, протест дитячого колективу. А.С. Макаренко

розглядав дисципліну не як метод, не як засіб ефективного виховання, а як його результат. Він зазначав, що дисципліна має бути свідомою. Дисципліна «утримання або гальмування» – найгірший вид морального виховання. Тому ми вважаємо доцільним включити в корекційно-реабілітаційну програму тренінг-курс «Права та обов'язки неповнолітніх в Україні», який би сприяв формуванню у дітей свідомого виконання своїх обов'язків.

Істотного значення надавав А.С. Макаренко питанням фізичного й естетичного виховання дітей і молоді. Могутніми засобами естетичного виховання його вихованців були хор, оркестр, кіно, театр, клубна робота, читання художньої літератури, заняття образотворчим мистецтвом. Естетичне виховання у виховній системі А.С. Макаренка сприяло інтелектуальному зростанню особистості, розвитку її емоційно-вольової сфери, сприяло реабілітації. Тому рекомендуємо студентам включати дітей у творчу діяльність.

Перш ніж приступити до реалізації корекційно-реабілітаційної програми, націлюємо студента на індивідуальний підхід до дитини, розуміння того, що до кожної дитини необхідно ставитися з глибокою повагою і вірити в її унікальність. Антон Семенович постійно керувався таким принципом: «якомога більше вимоги до людини і якомога більше поваги до неї» [1, 133]. У цьому принципі міститься гуманістична сутність його педагогіки, безмежна віра у великі можливості вихованця. Така позиція характерна і для сучасної гуманістичної педагогіки. Студенти мають зрозуміти, що під час здійснення корекційно-реабілітаційних програм необхідно орієнтуватися на особистісно орієнтовані технології соціальної реабілітації, тобто визначати індивідуальність кожного вихованця, його самобутність і самоцінність, ураховувати суб'єктивний досвід індивіда. Саме з такої позиції вони складають рекомендації для батьків, учителів щодо роботи з дитиною девіантної поведінки.

Здійснюючи корекційно-реабілітаційну роботу, студенти на практиці переконуються в доцільності використання досвіду А.С. Макаренка. Для багатьох з них теорія і практика відтворення людяності А.С. Макаренка стає настільною книгою в роботі з «важкими» дітьми.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Макаренко А.С. Твори: В 7- ми т. – К.: Рад. школа, 1955. – Т.5. – С. 133.
2. Макаренко А.С. Твори: В 7- ми т. – К.: Рад. школа, 1955. – Т.7. – С. 271.
3. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях. – К.: Центр навчальної літератури, 2003. – 134 с.
4. Капська А.Й. Соціальна робота: технологічний аспект. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 352 с.
5. Пастухов В.П. Педагогічно-правова профілактика правопорушень серед учнівської молоді. – К.: ІЗМН, 1997. – 248 с.

УДК 37.03:616.692(9)

**О.М. Вічева**

*Бердянський державний  
педагогічний університет*

### СТАТЄВЕ ВИХОВАННЯ ЯК ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

*У статті проаналізовано історико-педагогічної літератури з проблеми статевого виховання та доведено, що проблема дослідження була і буде об'єктом вивчення в теорії та практиці педагогічної науки.*

*The author of article is doing the analysis of historico-pedagogical literature with the problem of sexual education, end is prof, that problem of explored was and will be an object of study in theory and practice of pedagogical science.*

**Постановка проблеми в загальному вигляді.** На сучасному етапі творення незалежної, правової, демократичної держави та інтеграції України до загальноєвропейського товариства дедалі більшої гостроти набуває проблема загальнолюдських і моральних цінностей в аспекті міжособистісних і міжстатевих стосунків. Орієнтири на вирішення окресленої проблеми знаходять своє відображення в державній національній програмі “Освіта” (“Україна ХХІ століття”), Законах України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, “Концепції виховання особистості в умовах розвитку української державності”, “Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти”, “Концептуальних засадах гуманітарної освіти в Україні (вища школа)”; у Національній доктрині розвитку освіти та інших законодавчих і нормативно-правових документах.

Важливим напрямком роботи, що визначає орієнтири на подальше вивчення нових аспектів входження дитини у світ людських стосунків, є статево виховання.

Проблемі статевого виховання в педагогічній літературі